

Carles V i Barcelona. Relacions polítiques i institucionals (1517-1520)

MONTSERRAT TOLDRÀ PARÉS*

Els motius pels quals he realitzat aquesta investigació són diversos. En primer lloc m'ha interessat la figura de l'emperador Carles, un sobirà del Renaixement, una època de grans canvis, rebel·lions i descobriments en l'art i la cultura. En segon lloc he volgut indagar en les relacions entre les institucions d'un municipi com Barcelona i Carles V en l'inici del seu regnat, uns anys que van resultar crucials. D'aquesta manera he volgut apropar-me a la dinàmica de la incipient monarquia de Carles quan, precisament, s'estaven formant els estats moderns.

He centrat la recerca documental en els fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA) i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB): les lletres reials, les lletres closes (cartes dels consellers), dels anys 1517-20, el procés de la Cort de 1519-20, *El Dietari de l'Antich Consell Barceloní* i el *Llibre de solemnitats de Barcelona*, entre altres. La correspondència entre el rei i els consellers m'ha donat un fil conductor i cronològic; a més, m'ha proporcionat els temes que havien de resoldre ambdues parts, rei i consellers. En la documentació de la Cort General he trobat els

* Treball de Diploma d'Estudis Avançats, llegit al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona el dia 29 d'octubre de 2008, davant del tribunal format pels professors Maria dels Àngels Pérez Samper, Joan Sureda Pons i Xavier Gil Pujol (director del treball). Va rebre la qualificació d'excel·lent.

principals assumptes polítics i socials que preocupaven els tres estaments del Principat: nobles, clergues i ciutadans.

El treball consta de dues parts. La primera tracta, breument, del nou sobirà i la ciutat del Barcelona per situar els fets en el seu context històric i geogràfic. La seva base informativa és bibliogràfica. La segona part es dedica a la relació institucional i política entre Carles i Barcelona en els primers anys del seu regnat (1517-1520) i, en especial, a l'any que va romandre a la ciutat (1519-1520). La documentació és, sobretot, manuscrita.

Sobre la figura, els fets i la transcendència política de Carles disposem d'una bibliografia molt extensa. Ja en vida de l'emperador van aparèixer cròniques dels seus fets, la majoria panegírics, perquè el mateix Carles mantenia cronistes en la seva cort. Carles estava imbuït d'ideals cavallerescos i cristians. Són ideals que li convenen per mantenir el seu imperi, però que també responen a una educació molt estricta que rep quan és petit (Keniston, 1980, 23-27). Carles neix a Gant (1500), es cria a Malines sota la cura de la seva tia Margarida i la tutela del seu avi, l'emperador Maximilià d'Habsburg. A Carles se li inculquen les virtuts militars —ja que els ducs de Borgonya s'han hagut de defensar dels reis de França, els seus parents— i els ideals de croada contra els infidels (en el seu cas els turcs que amenacen Viena i els països del Mediterrani) segons la tradició dels regnes cristians medievals. L'educació guerrera dels Habsburg alemanys és transmesa a Carles per Maximilià, l'avi emperador. Però l'artífex principal de l'herència que rep Carles és Ferran el Catòlic, «el viejo catalán», com l'anomenaran els seus adversaris castellans, un dels sobirans més paradigmàtics per la seva audàcia i intel·ligència polítiques. Ferran posa en pràctica la política matrimonial d'enllaçar les dinasties, política també de la família Habsburg (Kohler, 2001, 11) reflectida en el lema *Tu, felix Austria, nube* ('Tu feliç Àustria, casat'). L'emperador Carles, ja gran, recordaria al seu fill Felip II que tot el que tenen ho deuen a Ferran.

La seva relació amb Barcelona permet apropar-se a la qüestió de com Carles governava tants territoris. Segons Elliott, la majoria dels estats europeus del període modern, governats per un sol sobirà, són estats com-

postos de territoris pràcticament independents: tenen fronteres, moneda, impostos, Parlament, autoritats i lleis. L'únic llaç polític permanent que els uneix és el rei o emperador.

Barcelona, la Ciutat Comtal, capital del Principat de Catalunya, es trobava, al començament del segle XVI, en un període d'estancament. Ja en el segle XIV havia començat la davallada de la ciutat i de tot el territori català quan van patir el flagell de la pesta negra, males collites i fam, fets que van afectar tota Europa. Barcelona va perdre quasi la meitat de la població. L'any 1497 els habitants de la ciutat eren uns 28.500. El mateix havia passat amb la població del Principat: de 520.345 habitants (any 1365), s'havia baixat a 297.720 (any 1479). La indústria i el comerç del Principat es mantenien, però sense poder competir amb les ciutats italianes i flamenques, amb les quals es practicaven intercanvis. En canvi, els negocis a Itàlia i Flandes s'havien recuperat amb rapidesa a mitjan segle XV. La ciutat d'Anvers es va convertir en el centre comercial més important d'Europa, amb una fira permanent de distribució de productes de tota mena que va donar lloc a una primera borsa financera. No era estrany que la cort flamenca de Carles V presumís de ser una de les més sumptuoses d'Europa.

Quan Carles arriba a Espanya, la situació és ben diferent, tant a Castella com a Aragó, però a Catalunya encara pitjor. No hi ha diners: no es cobren els fogatges de molts llocs i s'endarrereixen els pagaments dels impostos. L'ostentació i la cobdícia dels que acompanyen el rei són un escàndol per a la gent castellana i catalana.

Barcelona és la seu de les més importants institucions del Principat. Al centre s'aixequen la casa de la ciutat o del Consell de Cent, el palau de la Diputació del General i el palau reial. Barcelona gaudeix de molts privilegis i llibertats concedits pels reis al llarg dels segles. La societat barcelonina està estructurada en classes o estaments fortament jerarquitcats. L'oligarquia barcelonina la formen unes quantes famílies que estan sempre presents en el Consell de Cent: els Ferrer, Soler, Dusay, Oliver, Gualbes, Puig, Pons, entre altres.

La Cort general era la institució més important del Principat, convocada i presidida pel rei, ja que tenia el poder legislatiu i algunes fun-

cions executives (Victor Ferro, 1987, 77-78). Els estaments o braços representats en les Corts eren el militar (nobles), l'eclesiàstic (bisbes, abats) i el reial (ciutadans honrats). Les lleis generals eren paccionades. El sobirà i el Principat quedaven lligats pel jurament recíproc, a l'inici del regnat, de governar segons les constitucions i els privilegis i de retre fidelitat, respectivament.

El Consell de Cent era la corporació que governava la ciutat de Barcelona, però, al llarg del temps, va adquirir, sovint, un paper protagonista en els afers del conjunt del Principat. El conseller en cap de Barcelona presidia el braç reial. Barcelona portava la iniciativa amb la vint-i-quatre de Cort, una comissió que controlava i assessorava els síndics de les ciutats reials que per costum tenien representació (només eren 24 l'any 1519).

La Diputació del General o Generalitat era la comissió permanent de les Corts. En altres llocs de l'imperi de Carles existien també comissions de les dietes o parlaments. La Generalitat recaptava impostos i vetllava pel manteniment de les constitucions i els privilegis del Principat, entre altres coses, però en el període estudiat el seu paper polític és petit.

Quan Carles va ser proclamat rei dels territoris espanyols a Brussel·les, el 14 de març de 1516, va començar a mantenir una relació continuada amb el Consell de Cent de Barcelona mitjançant la correspondència. Una de les coses que llavors preocupava els consellers de Barcelona era l'actuació de la Inquisició implantada per Ferran II, que interferia en els assumptes judicials i fiscals que estaven en mans de les autoritats barcelonines. Carles defensava la Inquisició i va nomenar Inquisidor general i bisbe de Tortosa el seu antic preceptor i conseller, Adrià d'Utrech. En les primeres cartes entre el rei i els consellers apareixen els conflictes amb la Inquisició.

Carles arriba a Astúries el 17 de setembre de 1517. Després de visitar la seva mare a Tordesillas a començament de novembre, el rei va anar a Valladolid i al febrer del 1518 va celebrar Corts castellanques. Malgrat les reticències d'alguns a jurar-lo com a rei perquè la seva mare, la reina Joana, era viva, va ser acceptat. Acabades les Corts de Valladolid, Carles

es dirigeix cap els regnes de la Corona d'Aragó per fer i rebre els juraments. Reuneix Corts a Saragossa al maig del 1518. També l'accepten com rei i les sessions es van perllongar força. Mentrestant, s'anava preparant la visita al Principat de Catalunya i es convoquen les seves Corts.

Les negociacions entre els representants del rei i els consellers de Barcelona, via correspondència, són tenses. Els consellers, com a bons burgesos, molt avesats en els negocis i ben preparats pels seus assessors jurídics, no es deixen convèncer fàcilment: tracten bé el rei, el seu senyor, i els seus ministres, però no se'ls escapa cap detall i són rigorosos pel que fa a la llei i als subsidis, sense intimidar-se davant el luxe que acompanya els representants reials.

El rei va arribar al monestir de Valdonzella de Barcelona el 14 de febrer de 1519 i va ser molt ben rebut pels consellers de la ciutat: Galceran Estrada, el conseller en cap, Carles Bellafilla, el conseller segon, Miquel Setantí, el conseller tercer, Miquel Oliva, el conseller quart, i Onofre Çafont, el conseller cinquè:

Los honorables consellers, seguint lo bon costum e prátiga antiga de la dita Ciutat [...] en companyia del veguer, cónsols de la Lotga e de alguns promens de tots estaments [...] partiren de la dita casa a cavall, exint fora la ciutat fins a l'albareda qui es pasada la riera de Sants [...] se encontraren ab lo dit senyor [...] e inclinats fins als colls de les mules, besaren la ma del dit senyor... (*Llibre de solemnitats*, 1930, 393-394).

Aquella nit van oferir a Carles el Bell espectacle de les alimares (focs dalt de les muralles i terrats), que, segons ell mateix va dir, el van impressionar. El jove rei no pot resistir fer una visita d'incògnit a la ciutat per gaudir de la festa popular: balls, falles i gatzara als carrers. L'endemà, la rebuda oficial va ser esplèndida, una de les millors que havia tingut Carles fins llavors. En el portal de Sant Antoni es va fer una representació teatral de benvinguda, amb estructures muntades sobre la muralla que representaven el cel amb personatges religiosos i àngels que cantaven i recitaven oracions i lloances en llatí, representacions al·legòriques que tenien un profund sentit i emotivitat per a la gent de l'època.

El rei, a cavall i sota pal·li, anava escortat pels consellers. La desfilada i les cerimònies al carrer van durar fins a la nit. Durant tres dies la ciutat va estar de festa i el poble hi va participar.

Acabades les alegres festes de la recepció del rei, el dia 1 de març, el Consell de Cent s'encarrega de fer, amb la màxima solemnitat, uns funerals per l'emperador Maximilià que havia mort el 12 de gener. La imatge de la mort està molt present en la societat de l'època per no oblidar la caducitat dels plaers terrenals. Després dels funerals, segueix una altra celebració reial que deixa un testimoni encara avui visible al cor de la catedral de Barcelona: el capítol de l'orde del Toisó d'Or. El rei i els seus nobles canvien els vestits negres pels porpra en un altre ritual cavalleresc carregat de simbologia que dura quatre dies. L'orde del Toisó tenia una funció més política i propagandística que militar: permetia vincular els grans nobles dels diferents estats del rei Carles, repartir dignitats i armar cavallers. Al capítol hi van assistir diversos ambaixadors estrangers.

Carles portava ja cinc mesos a Barcelona quan va ser elegit emperador. Havia de marxar a rebre la corona imperial però s'estaven celebrant les Corts catalanes i no ho va poder fer fins al gener de l'any següent. El rei espera pacientment, a Barcelona, la resolució de tots els entrebancs jurídics. L'especial circumstància del nou rei en tenir una mare desequilibrada i reclosa complicava la seva situació. El rei va haver de jurar dues vegades: en públic, a la plaça del convent dels franciscans, en la seva entrada solemne, el 15 de febrer; i al palau reial, davant els representants dels tres estaments, el 16 d'abril. Va jurar respectar les constitucions, els usatges i els privilegis del Principat abans de ser jurat i acceptat pels seus vassalls. El rei, aconsellat pel seu canceller, Gattinara, aguanta a Barcelona, mentre reforça la seva posició política. Per a la ciutat, l'estada del rei suposa convertir-se en capital internacional, lloc des d'on van i vénen personatges estrangers relacionats amb la cort reial.

Els braços catalans aconseguixen del rei, després de llargues negociacions, la reparació de tots els greuges presentats (generals i particulars; alguns es tractaven de deutes de l'època del rei Martí). I van votar

un subsidi per al rei, 250.000 lliures, que resultava inferior al que el rei i el seu seguici s'havien gastat aquell any. L'abundant legislació de les corts va satisfer a tots, rei i estaments, assegurant una bona entesa que va durar anys. Si analitzem els temes tractats a la Cort de 1519-1520, trobem que el braç reial, presidit per Barcelona, es preocupa, sobretot, dels assumptes econòmics del Principat, en especial del comerç exterior i marítim. L'obra legislativa es va materialitzar en 19 capítols de cort, 34 constitucions i actes de cort i 3 pragmàtiques.

En el capítol de cort núm. 16 es proposa combatre la pirateria del litoral, un dels principals problemes del Principat:

Per lo dan, axi de perill de las Animas, com de perditio de personas, y bens rebuts per las fustas de Moros en las terras vehinas a la mar del present Principat, Regnes de Valentia, Mallorcas, y Sardenya, es vist esser necessitat en proveir en algun remey [...] porque la potentia dels dits Moros es molt major del que solia [...] Perço supplica la dita Cort [...] li placia proveir, y manar sien fetas quatre galeras, las quals sien armadas en lo principi de la primavera... (ACA, Generalitat, N-1007, 131r-131v).

En un altre capítol de cort, el núm. 17, es limita el poder de la Inquisició:

Per indemnitat dels subdits vostres [...] placia a vostra Majestat [...] sie guardat, e servat lo Capítol disposant de la prescriptio de trenta anys, circa dels bens dels heretges adquirits, o posseits, posat entre los Capítols de la Inquisicio [...] si qualsevol particular persona [...] de qualsevol persona de crim de heretgia no condemnada [...] de qui las tals cosas ab bona fe seran adquiridas [...] los tals adquisidors, o possessors [...] no pugan en qualsevol manera ser molestats, inquietats, o trets en juy per Officials, o el Fisc del Sanct Offici de la Inquisitio, o de sa Majestat... (ACA, Generalitat, N-1007, 132r-132v).

En les constitucions i actes de cort, es limiten els abusos dels oficials reials i la corrupció. En les pragmàtiques el rei defensa els privilegis de

l'Església, el dret a cobrar els delmes i l'exempció de pagar els costos dels jutges de la Real Audiència als ordes religiosos.

El 23 de gener de 1520 el rei emprèn el viatge cap a Castella, sense visitar València. Seguidament, després d'abandonar Valladolid en una nit tumultuosa i revolucionària, el 5 de març, va reunir les Corts castelleses a Santiago, perquè necessitava un subsidi que mai li va arribar. Les bones maneres mantingudes en les Corts catalanes s'havien esfumat en aquest trist comiat del rei a Galícia. Tot just s'embarca el rei cap a Flandes, el 20 de maig, s'estén la rebel·lió comunera per moltes ciutats castelleses. A València la revolta de les Germanies és ja un fet difícil de parar. Mesos més tard la rebel·lió s'estén també a Mallorca. A Barcelona, els consellers aconseguixen reprimir els intents de revolta. No enbades han negociat amb la cort reial durant un any, tot aconseguint amb les relacions polítiques allunyar l'enfrontament.

Conclusions

Encara que he investigat un període històric curt, bàsicament l'any de l'estada del rei Carles a Barcelona, el tema de les relacions polítiques i institucionals ha quedat prou entenedor. El 1519 es troben aplegades les més altes instàncies polítiques a Barcelona: el rei i la seva cort, les Corts catalanes (els representants dels tres estaments) i les autoritats locals (Consell de Cent) i del Principat.

Les institucions barcelonines són sòlides i experimentades i estan en avantatge davant una cort reial que està de pas i té pressa per anar-se'n. Els consellers de Barcelona són pragmàtics, negociadors, tenen el control dels diners (impostos, Taula de canvi) i del treball (gremis). Coneixen les lleis i defensen aferrissadament els seus privilegis i costums davant del nou rei en la seva primera trobada amb els súbdits catalans.

Les Corts representen la institució de poder més important del Principat. Rei i braços, reunits en Corts, legislen conjuntament. Els estaments representen els sectors oligàrquics de la societat catalana: nobles, eclesiàstics i patriciat urbà, defensen els seus interessos i del territori (la

pàtria o nació). El rei representa interessos supranacionals, imperials, les relacions exteriors, la defensa militar de les fronteres i del comerç internacional. El parlamentarisme català és similar al d'altres territoris europeus, serveix de fre a l'autoritarisme reial. La missió del rei és defensar el territori, mantenir la pau i exercir la suprema justícia.

Catalunya manté tot l'aparell legislatiu medieval: privilegis antics, constitucions, costums, institucions i llibertats. Carles no canvia res, ho respecta tot. El Principat es governa, pràcticament, per les soles autoritats locals, però no poden controlar la inseguretat interior i marítima: necessiten l'ajuda militar i judicial de les autoritats reials. Carles manté una monarquia composta per estats molt diversos, grans i petits, regnes, ducats, comtats i altres, amb varietat de parlaments i de lleis. La gran extensió del seu imperi permet al rei una gran concentració de poder i força militar. Però Catalunya segueix amb les seves institucions de sempre i els conflictes habituals: bandositats, pirateria... A poc a poc, millora la situació econòmica i demogràfica malgrat que no hi ha empenya suficient per participar en les aventures atlàntiques. Els catalans van demanar al rei Carles, a la Cort, la defensa del comerç mediterrani contra els pirates, però, significativament, no hi ha cap sol·licitud per comerciar amb les Índies, en un moment en què el món estava canviant.